

Aleš Šteger
NEVEREND

Tule pa, če prav vidim, ne zapuščamo nikogar. Celo to lahko upravičeno trdim, da so drugi zapustili nas, kajti naši bližnji, ki so ali pomrli ali zbežali pred smrtjo, so nas zapustili v tolikšni stiski same, kot da smo si tujci.

Giovanni Boccaccio, *Dekameron*

2. september

Kafka prinese banane. Pojma nimam, kje jih je dobil. Pred dvema mesecema so čez noč izginile s polic po trgovinah. Trgovinska vojna med Evropsko unijo in preostalim svetom traja že leta, a je do nedavna nismo čutili. Odvijala se je v tišini, med pogajalskimi srečanji v mondenih letoviščih, gospodarskih zbornicah in na diplomatskih sprejemih. Zadnje mesece pa dobiva neslutene razsežnosti. Vsi smo njen material, njene žrtve, njeno telo. Kot rak se je potihoma razraščala v notranjosti, sedaj pa nenadoma planila na površje in močno spremenila vsakdan.

Še najmanj pomembno pri tem je, da so banane in številni drugi izdelki postali nedostopni, redki, predmet želje, njihova vrednost na črnem trgu pa je vrto-glavo narasla.

Neprimerno pomembnejše je jačanje nevidnega občutka, da je vsak od nas postavljen v vlogo talca nekega večjega sistema. Domnevna osebna svoboda se je mimogrede razpočila kot milni mehurček. Jaz, ti, nihče ni več samozadosten, vsi smo last večjih struktur, sistemov v spopadu. Z nami prosto razpolaga neka nevidna roka. Ni od mene odvisno, kdaj bo porabila po meni, me zamenjala, zastavila, uporabila za karkoli. Naenkrat fizično čutim, česar nisem še nikoli doslej, da sem ranljiva, tako prekleto ranljiva in

nesvobodna, a ne zaradi notranje stiske, marveč zunanjih okoliščin, na katere nimam nobenega vpliva.

Kafka ima ključ mojega stanovanja. Sicer vem, kdaj bo prišel, a se ponavadi pretvarjam, da me z obiskom presenetijo. Čeprav me ne. Sama ne vem, kako sem se znašla v tej plehki igrici. On pa natančno ve. Ali pa se po tem sploh ne sprašuje. Smehljaje in povsem samoumevno pride in se razkomoti. Enostavno pride in je del interierja. Nekaj zelo zelo motečega je na tem, a kako naj mu razložim? Kako razložim sama sebi?

Ne pride le s celim šopom banan, pride tudi s palmim listom, ki gleda ven iz plastične vrečke. Pravi, da me želi zapeljati z bananami, drogirati z bananami, mi pokazati Arkadijo.

S konicami prstov podrsam preko svetlozelene, gladke površine. Kot ekvator je, kot tropi, dež čutim, debele, dolge, neskončno dolge kaplje, ki so mesece polzele po tem listu, vonj delavcev, ki so ga posekali in natovorili. Kot da grem preko kože palmovega lista. Na robovih je scefrana in porjavela, še vedno mlada in prožna, a v sebi že z jasno izoblikovanim občutkom za minljivost in bližnji propad.

Kafka položi darilo na kuhinjsko mizo in si ga nemudoma postreže.

S polnimi usti banan govori, on o ljubezni in literaturi, jaz o odvažanju smeti, ki so ga v moji predmestni četrti očitno povsem ukinili.

Kafka se ne zaustavi. Ko načne že peto banano, mi zadnji dve vzamem in spravim na varno. Je kot kak Gordon Brown, ki je v vlogi britanskega premiera žrl samo banane.

Rečem mu: »Ti si moj Gordon.« On pa samo zamaha s palminim listom, me z njim prične božati po stegnu, da me spreletijo mravljinici.

Njegov dotik: obenem me moti in me ne moti. Je edini osebek na svetu, ki sme kar tako vstopiti v moje stanovanje, v mojo kuhinjo, v moj prostor.

Zadnjo noč ponovno nisem spala, kvečjemu tu in tam zabredla v krpe drobnih, nepovezanih sanj in dočakala jutro kot po noči, prebiti v banji, polni umazane, hladne vode. Koža napihnjena, nedovzetna in nič kaj moja. A sem si kot prava podeželska nevesta nadela dvojno plast pudra, si med čakanjem obgrizla kožico okrog nohtov in ga pričakala, kot se spodobi. Njega, Kafko, kralja banan. In njegov dotik.

Kafka ne opazi prav nič od tega. Pravi mi lepa jetnica, ječarka same sebe, ugrabljeni duh. Pravi mi zmeraj isto, čeprav sem jaz vsakič povsem drugačna, druga, sebi neznana.

Ko govori, se ne slišim. Tudi ko neha govoriti, se potem ne slišim še kar nekaj časa.

Z mojim sluhom je vse v redu. Zvoki z dvorišča vdirajo v moja ušesa kot vsak dan. Čeprav se je šola že pričela, se otroci še kar naprej igrajo paintball. Slišim tope strele, jok, krike in razposajeno divjanje. Le od kod dobijo vse te barvne patrone? Dvorišče in okoliške stavbe so polni rdečih madežev, in ko pade dež, se razlijejo po sivih stenah v žalobne madeže, slepa, krvava očesa, ki zrejo od vsepovsod, v vse smeri.

Tudi Paulo slišim, ki vrešči sredi tega trušča. Otroci se ne zmenijo zanjo. Vsakih toliko kdo ustrelji v njeno garažo ali pred njene noge, da se kapljice rdečkaste

barve razpljusnejo po njenem črnem predpasniku, to je vse.

Kafka me objame od zadaj.

Valovanje skrivnostnega morja, palme, Afrika, morda Srednja Amerika, veter, ki tu in tam razkrije poln mesec. Prispodobe morajo biti čim bolj kičaste in klišejske, kajti takšno je tudi najino razmerje.

Vidim oso plezati počasi čez okensko šipo, potrešavati s krili, za kratko vzleti, se parkrat zaleti v prozorno steklo, nadaljuje z iskanjem izhoda.

Rada bi odprla okno na stežaj, jo spustila ven, a Kafkove roke me obrnejo k njemu, začutim ga po vsem telesu, njegov vonj, vonj po bananah.

Medtem ko si oblači hlače, mi pove, da ima zame službo. V zaporu. Vodim naj delavnico kreativnega pisanja z morilci in posiljevalci, požigalci in goljufi. Pogledam njegov idiotsko narežani obraz, medtem ko se hladi s palminim listom.

»Ja«, odgovorim, »taka služba je sigurno glavni zadetek na tomboli.«

Kafka ve, da me mika zapustiti moj brlog.

Kafka ve, da me je obenem strah, da najraje ne bi več nikoli zapustila stanovanja.

Kafka ve, da ne vem, kaj. To je njegova moč.

Sedaj razumem Kafkovo darilo. Le s čim v času krize hranijo opice v živalskem vrtu? Banane dobijo namreč zgolj najbolj pridne opice, tisti najbolj pohlevni orangutani, ki bodo sedaj obiskovali za povrh še literarno delavnico z menoj, vrhovno opičjo kraljico.

Mi je res treba? Ali zmorem? Spremeniti svoje življenje, obrniti rokavico navzven, se dotikati sveta s svojo notranjščino? Poučevati? In to pisanje literature!

Ne, nisem, ne morem, ne gre. In to za povrh v zaporu, med obsojenci!

Potem takoj kontraargument v moji glavi (mala zvita opica, ki je dobila svojo banano in se ji težko zoperstavljam): malo zraka ti ne bo škodilo, pa četudi zaporniškega.

»Realnost pisateljici nikoli ne škodi,« pravi Kafka.

Kako samoumevno, kako suvereno je prepričan, da je realnost ena sama.

To me vedno znova preseneti, me potihoma, ne da bi Kafka karkoli opazil, tudi stre.

3. september

Skoraj milijon ljudi pred Brandenburškimi vrati, to je za pol prebivalcev Slovenije. Gledam fotografije na spletu, številni mladi s slogani proti oboroževanju, nekateri od njih zgoraj brez, cvetlice in karneval, izgleda skoraj, kot da so na hipijadi, ne pa na vstaji proti ukrepom nove vlade. Skoraj milijon in smehljanje novega nemškega mandatarja na TV-ju. Pravi, da skoraj milijon še ni cel milijon, da je demokracija ena sama, enaka za vse, in da vlada od povečanja izdatkov za vojsko ne odstopa niti za milimeter.

Dandanes se vsi samo še smehljajo. Tudi jaz. Grem v kopalnico in vadim smehljanje, pol ure zjutraj in

zvečer, dokler ne vidim, kako mi raste karies po šestih zadaj zgoraj.

Tudi pri nas ne kaže nič dobrega. Le še slaba dva meseca do volitev, plakati že visijo. In tudi na njih se vsi smehljajo. Situacija pa je resna! Situacija je prekleto resna! Ali pa se le meni zdi, da je resna, in ne razumem te vrste srednjeevropsko-balkanskega črnega humorja. Kaj, če tudi tukaj zmagajo populi-sti? Čez noč je svet postal kot močno skrčena, pri previsoki temperaturi oprana volnena obleka. Vse je premajhno, nobenega izhoda nikjer. Sebičnost, strahovi, vsakdo poskuša obraniti svoje fantome. Najraje sploh ne bi več odpirala oken in vrat, sovraštvo je v zraku, in zdi se mi, da me bo okužilo, zastrupilo, kakor hitro bom prestopila prag.

Svet se ne obrne, pa četudi v kuhinji naredim stojo na glavi. In tudi sovraštva in strahu, ki sta pridrla na plano skupaj z vonjem po jeseni, tako ne spravim iz ravnotežja. Le moje telo se zazdi za par trenutkov, ko še zdržim v pozi, ki sem jo kot otrok zlahka obvladovala, kot telo nekoga drugega, trebuh in prsi v grlu, ličnice napete, jezik nenavadno tuj.

Ni rešitve. Ni politike. Ni upanja. Ni pričakovanj. Ni ljubezni. Ni obetov. Edina količkaj oprijemljiva misel, da si je v krizi treba zmeraj pomagati sam, se zdi kot posmehljiva pravljica za otroke.

Ni pomoči. Le smehljanje, nasmihanje, prisilno, groteskno režanje, Pierrot, Jocker in vsi preostali žalostni klovni sveta.

Kako s službo? Delavnice kreativnega pisanja naravnost preziram. Sem se pri Kafki, v njegovem semi-

narju, vsa ta leta česarkoli naučila? Mogoče edinole, da obstajajo poleg mene še drugi, neprimerno bolj bolano ambiciozni in frustrirani ljudje, ki sanjajo postati pisatelji. Da si nikoli, absolutno nikoli ne smem nadeti psevdonima, še najmanj po kakem znanem eksistencialističnem pisatelju. In da se ne smem nikoli smejati pred publiko. Resnost, deprimirana resnost, ima svoj učinek.

»S psevdonomom nisi več Peter ali Pavel, marveč si Kafka. Potem se lahko mirno zajebavaš iz vsega,« reče Kafka.

»Kakšna neskončna osvoboditev, videti, da ne obstaja nobena oblika zaveze, samo čista igra označevalcev,« reče in se ponovno reži pred svojimi petindvajsetimi študentkami na seminarju.

In me se nasmihamo nazaj.

Ker so nas matere tako učile.

Dolga, neskončna leta treninga v nasmihanju, v smehljanju, v prikupnosti.

Nihče te ne nauči poslušati svoj instinkt, osnov pravilne prehrane, pravilne drže in hoje. Ne, učijo te nasmihanja, da bi te bolje prodali.

Kafkov nasmeh je prav tak kot nasmeh novega nemškega mandatarja, ko napove izgon vseh migrantov in zaprtje azilnih domov.

Kateri Kafka, moj nekdanji učitelj kreativnega pisanja ali moj nekdanji učitelj dobre literature?

»Kakšna neskončna, kakšna popolna osvoboditev je ta čista igra označevalcev. Pišite, pišite, kot da ne pišete ve.«

Meni pa ni do smeha.

Ustnice pred ogledalom mi spet padejo. Nikakor ne zdržim več kot 17 minut neprenehnega nasmiha-
nja. Le kako to uspeva vsem na televiziji? Poskusim
trik z vatirano paličko. Zataknem si jo v kotička ust,
da izgledam kot spaka. Potem kotička ust s koncema
paličice počasi dvignem gor. Nobene sreče na takem
licu, prej izgleda tragično, kot lice žalostnega klovna.
Vztrajanje v takem stanju dviga zavest, da se je treba
nenehno nasmihati vsemu, v vsakršni situaciji, še po-
sebej če je človek sam in ne počne nič. Nič in nič.

Česa vsega ne počnemo, da bi mogli početi nič!
Dala bi vse, samo da bi lahko bila proč od ljudi in v
miru pisala.

Mislim, da bi se morala roditi brez ust. In brez ušes
in oči. Gluhonemoslepa kot magnet s tremi majhni-
mi opicami na hladilniku, ena si zatiska oči, druga
ušesa, tretja usta.

Mir? Še nikoli nisem vodila delavnice. Še nikoli
nisem bila v zaporu. Ne poznam nobenega zapornika
razen sebe. Toda jaz grem vsake toliko na sprehod in
ugasnem luč, ko to sama hočem.

Najmanj na svetu rabim dodatni kaos. Moje živ-
ljenje je postavljeno na glavo. Moja literatura so
same ruševine. Biti moram racionalna. Zato sem si
šla kupit tale zvezek, da vodim svoj protokol, tako-
le na roko, na staromodni način. Tega nisem nikoli
počela, nikoli nisem imela časa. Zdelo se mi je nekaj
povsem odbijajočega, celo nagnusno samoljubnega,
pisati dnevnik. Še posebej če ga piše kak pisatelj ali
javna osebnost. Ker ga je nemogoče pisati, ne da bi

nekje, v zaodrju, na skrivaj tuhtal, da bodo zapiski nekega dne objavljeni. Fej!

Pri meni je drugače. Vem, da sem sama svoja publika.

Protokol torej, ali celo neke vrste eksperiment s samo sabo. Le tako se lahko nekako sprijaznim s Kafkovo ponudbo, jo naredim sprejemljivo, morda celo obvladljivo. Pred mano se vse vrtili in potrebujem neki oprijem. Načrt je oprijem. Zvezek je oprijem. 17 minut smehljanja pred ogledalom je oprijem. Skoraj milijon ljudi je oprijem. Aktivno beležiti dogajanje teh par mesecev, ko bom hodila delat za rešetke, je oprijem.

Baje je zapor na Dobu na nivoju in celo hrana solidna. Tako vsaj pravi Kafka. Reče, si zatlači peto banano v usta in se zakrohota, da mu bananino meso sili izza zob. Me ob tem ponovno prime za roko. Naglusno! Kak perverzen cinik!

Kar niti ni tako slaba definicija politika.

Pod geslom PENOLOGIJA berem: »Vsi začnemo življenje po enaki poti, tj. z rojstvom, vendar pa kasneje določeni posamezniki ‚zavijejo na stranpoti‘ in se znajdejo v zaporih oziroma zavodih za prestajanje kazni, kot zapore imenujemo z drugimi besedami. Živijo drugače, v drugačni organizacijski strukturi/shemi, kot večina ljudi, in njihov način življenja se spremeni.«

4. september

Nosim kolonialni klobuk in opravo s konca devetnajstega stoletja. Raziskovalka sem, globoko v pragozdu. Domorodci me pripeljejo do teritorija, ki je označen z drobnimi glavami. Izgledajo kot glave opic, na stotine jih je, visijo s krošenj dreves kak meter in pol nad tlemi. Ko hodim med njimi, me spreleti, da so nekatere podobne glavam ljudi, le da so mnogo manjše. Nekatere se pogovarjajo med sabo. Kljub temu da so odsekane in mrtve, tu in tam odpro oči, poškilijo na nas, ki previdno stopamo mimo. Enega od mojih nosačev ena od glav ugrizne. Ni pomoči, njegovo telo prične nemudoma dobivati izpuščaje, pordeči, postaja vrelo, trza, bruha. Nosač umre v najhujših mukah, v hipu zgine, se spremeni v temnordečo sluz. Nahajam se na pokopališču neznanega plemena. Na osrednji grobnici je neko znamenje, krog z dvema malima krogoma v notranjosti. Izza velike skale, ki je zvaljena pred vhod, klici na pomoč. To je moja mama. Nosačem naročim, naj umaknejo skalo. Ne gre. Vsi se upremo obnjo, a skala se ne premakne niti za ped. Moja mama vse bolj kriči, da mora ven, da ji zmanjkuje zraka. Potem njen glas umolkne. Obupana poskušam priti v notranjost grobnice. Praskam, tolčem po skali, nič. Pričnem jokati. Ko padejo solze na skalo, se skala zgane. Ko to vidim, naročim svojim ljudem, naj jočejo. Vsi jočejo, in skala se v hipu odvali. Zadaj je temna luknja. Mame ni nikjer. Grobnica je popolnoma prazna. Tam je le neki drobcen ostanek, neke vrste preperelo

telo. Čisto majhno in tanko je. Tu mora biti že desetletja. Kot da je sama koža, iz katere je bil odstranjen skelet, vsa počrnela in skrčena v črn, otrdel strok, tanek kot papir. Še je moč prepoznati poteze obraza, drobne ročice, objete okoli života, kolena, stisnjena k prsim, a močno pomanjšano. Potem sem naenkrat sama. Mojih vodičev ni več nikjer. Tudi maminega trupelca ni več nikjer. Sama blodim skozi pragozd. Ko prečkam blatno reko, mi krokodil odgrizne nogo. Nič ne boli. Sama sebi se čudim, kako je mogoče, da lahko brez noge nemoteno hodim dalje. Strah me je le pogleda na štrcelj. Potem se vseeno prisilim in pogledam k tlom. Od hladnih ploščic se privzdiguje vseh deset prstov na mojih obeh stopalih. Sredi kopalnice stojim. Še ure kasneje, ko zaman poskušam zaspati nazaj, si zmeraj znova otipavam eno in drugo stopalo, ju pomolim izpod odeje, najprej eno, potem drugo, potem spet prvo, potem obe hkrati, začudena nad čudežem, da ju še imam in da sta obe še vedno zraščeni z mojim telesom. Pred zoro vstanem. Pri pisanju ni čudeža. Tipkam avtomatično, prsti delajo sami od sebe, a vse, kar naredijo, je ravno nasprotje čudeža. Vse, kar napišem, je del tiste mučne polbudnosti v sanjah, ko se je grozljivo že pripetilo, a se del mene zaman poskuša zoperstaviti dejstvu, vse zavrteti nazaj, korigirati potek sanj, pričarati od nekod puško in ustreliti zver naravnost v zevajoči gobec. A puške ni, sama sem in niti trganje iz sna v budnost, še manj mamin glas, ki še vedno nekje kliče, ne more preprečiti izgube ravnotežja, izgube zmožnosti premikanja in napredovanja, odpraviti mojega strahu

pred sanjami, ki se nadaljujejo tudi, ko sem budna, me odbijajo kot nevidna kletka, ki jo zagledam za hip le, ko tole pišem.

6. september

Kafka si nadene na glavo moje spodnjice in salutira kot Hitler, levica dvignjena, kazalec in sredinec desnice nadomeščata firerjeve brke. Smejim se, se prižamem k njemu, telo ob telo, in se ga oklepam tako trdno, kot morem, vse dokler ne prosi za usmiljenje. Vem, da bo kmalu nastopilo par kislih trenutkov, ko se bo njegov pogled izgubil, obraz postal otožen in odsoten. V teh trenutkih je brez obrambe, ničesar ne igra, lahko vidim globoko vanj, kot bi gledala v tolmun, v katerem se prelivata zrcalni podobi otroka in starca.

»O čem pravkar razmišljaš?« ga priključem nazaj.

Nikoli ne odgovori na vprašanje, le močno, močno me stisne k sebi. Objem je drugačen od ostalih, je pristen in topel, dá mi občutek zavetja, občutek, da sem sama zavetišče in da se mu tudi jaz lahko enako nezavarovana izročim.

Vedno znova se pogovarjava o hrani. Tudi on razmišlja o tem, da bi prestopil med vegane. A mi noče pokazati svojega rokopisa, o katerem pripoveduje že vse leto. Da bo nekaj res velikega, napoveduje, nekaj, česar svet še ni videl. Velika kuharica smrti. Obroki, veliki kot koncentracijska taborišča, grizljaji grozot

in brezizhodnosti, vzponi in padci čebule, krompirjeve vojne, diktatura lakote in požrtije.

»Aja?« rečem.

»Njamnjam,« reče in si ponovno nadene tisti svoj nemogoči varovalni nasmešek, ob katerem me zmrazi.

Razloži mi več podrobnosti o moji službi. Sedaj je zadeva malo bolj jasna. Program Vključujemo in aktiviramo pošilja pisatelje po raznih zaporih po državi s ciljem, da ustvarjalci dvignejo motivacijo in kompetence zapornikov za čas, ko bodo spet na prostosti.

Ne Kafka ne jaz ne verjameva, da kdorkoli na ministrstvu, ki za program daje denar, verjame, da je izgubljene duše v zaporih mogoče motivirati ali jih kakorkoli dodatno usposobiti.

Ne verjamem tudi, da kdorkoli po zaporih, začeni s tistimi, ki zapore vodijo in nadzirajo, pa vse do zadnjega zapornika, verjame, da lahko pisatelji komu dvignejo moralo in kompetence za vsakdanje življenje v zaporu ali zunaj njega.

In še najmanj verjamem, da pisatelji sami verjamejo, da lahko komu v zaporih povedo karkoli smiselnega, karkoli bodrilnega, kaj šele karkoli uporabnega za življenje na prostosti.

Resnica je, da vsi pisatelji to počnemo zavoljo denarja. In na Ministrstvu to podpirajo, ker so zavezani k brezsmiselnemu trošenju denarja, ki pa mora biti zakamuflirano v na videz čim bolj plemenit ovoj.

»Lepodušništvo je gonilo sveta,« reče Kafka in se reži dalje.

Ta in podobne izjave padajo vame s topim zvenom, obležijo neke moteče v meni, tam razpadajo in se pretvarjajo v mulj, skozi katerega vse teže vidim.

Ko je pri meni Kafka, postanem temačen, neprehoden gozd brez živali.

Nobenih živih živali, le sledi zveri vsepovsod, odrte kože in kadavri.

V zaporih dopuščajo, da so objekt take prozorne kvazifilantropske igre, ker je pač karkoli bolje od tega, da se nič, prav nič ne dogaja (vsaj s stališča zapornikov) in da zapori posledično pri raznih ocenjevanjih obveljajo za zastarele in nazadnjaške represivne institucije (s stališča Ministrstva).

Krasno izhodišče za moje delo v prihodnjih mesecih. Oboji, jaz in zaporniki, smo povsem deziluzionirani in demotivirani, a kljub temu sodelujemo v prozorni igri, v katero nihče ne verjame.

Jaz in zaporniki: prozorno, brezveznjaško in skozinskoz nikakršno druženje, ki naj aktivira in vključuje.

To spoznanje me pomirja. Bilo bi skorajda nevzdržno srečevati se z zaporniki, ki bi od mene karkoli pričakovali. Ali pa jaz od njih. Saj še sama ne vem, kaj naj pričakujem od bežnih srečanj s sosedi na stopnišču naše zgradbe, od srečanj s pisateljskimi kolegi ali s Kafko. Kaj pričakovati od par socialnih vezi, ki me še priklepajo na zunanji svet? Predstavljam si, da bi bilo neznosno obrniti logiko, da bi sedaj ljudje, ki so zagrešili zločine, viseli na meni. Tega ne bi mogla nikoli zdržati. Tako pa nihče ne pričakuje prav nič

od drugega, kar ni najslabše izhodišče, da se zgodi karkoli več od nič.

Po Kafkovem odhodu preživim ves popoldan v pripravah na jutrišnji pričetek tečaja. Prebiram priročnike za vodenje delavnic kreativnega pisanja, brskam po spletu, a ne najdem nič pametnega. Za vsak primer imam skopiranih par tekstov in par praktičnih vaj (pisati o določenem objektu, pisati o prvem spominu iz otroštva, pisati klasično pismo, haiku, repanje s socialno angažirano tematiko, pisanje scenarija za film in pisanje besedil za popevke), a se bom sproti odločala, kako in kaj.

Okej, priznam. Imam kar nekaj treme. Sporočili so mi, da je kar 34 prijavljenih, kar je odločno preveč. Odgovorila sem jim, da lahko vsi pridejo na uvodno uro, da pa se bomo potem morali organizirati. Dopisujem si z zaporniškim psihologom. Imenuje se doktor Petek in je specializirani terapevt za prostčasne dejavnosti v penoloških institucijah. Po mailih sodeč korekten. Kako tudi ne. Saj to je sanjski poklic, ukvarjati se s preživljanjem prostega časa. Tako kot jaz. Pisateljica, romanopiska. Neskončnost brezobličnega prostega časa. Sanjski poklic. Za povrh sanjski poklic oba, tako on kot jaz, izvajava v zaporu. Sanjski obeti za rešetkami. Kaj takega!

O samih prijavljenih zapornikih ne vem praktično nič. V zaporu na Dobu so zelo različni tipi zaprtih, od malih delinkventov z zapornimi kaznimi do leta dni in pol (odprti oddelek) pa do težkih kriminalcev, ki morajo odsedeti tudi petnajst let in več (zaprti oddelek). Tem verjetno niso dajali na izbiro, da se

pridejo vključevati in aktivirati k meni, ali pač? Ob tej misli mi postane vroče.

V kakšno stranje me je spravil Kafka!

In kak ciničen odgovor na prošnjo, naj mi pomaga!

»Kaj naj počnem z vsemi temi zaporniki?« sem ga vprašala.

Kafka se je samo zarežal.

»Daj jim za delati, naj pišejo, nekaj, kar jih črviči, pred čimer imajo spoštovanje, česar jih je strah, neko zanje resno, usodno temo, kaj o umorih ali o vojni ali njihovih očetih in materah ali čem podobnem. Boš videla, par seans, in imela boš štiriintrideset objokanih pacientov na delavnici.«

7. september

Do Doba potrebuje avtobus polno uro. Vse polno otrok s šolskimi torbami. Večina jih izstopi v primestju. Zadnji del vožnje nas ostane na avtobusu le še peščica potnikov. Čutim neznosno utrujenost. Drdranje koles in grenak občutek v ustih. Ko odprem oči, sva na avtobusu sama s šoferjem. Njive, daljnovo-di, v daljavi gozdovi. Zadnji kilometer moram peš. Cesta vodi navkreber, hruške in jabolane, vsepovsod veliko os, občutek zaspane podeželske svobode, ki se na vrhu naenkrat prevesi v utesnjujoč pogled na opozorilne table, bodečo žico, visok varovan zid.

Na sprejemu me pričaka doktor Petek. Skozi detektor kovin, svoj nahrbtnik, računalnik in telefon moram pustiti pri vratarju. Vzajem lahko samo knji-

go, ki jo paznik na hitro odpre. Res misli, da bom, kot v starih filmih, v knjigi tihotapila pile in žage za kovino? Ali drogo za katerega od zapornikov?

Petek, kakih 40, formalen, a vljuden. Pravi, da ni prvič, da imajo delavnice s pisatelji, sicer pa so pretežno specializirani za delavnice oblikovanja gline in obdelovanja lesa. Govori o sodobnih standardih zapora na Dobu, o izjemnih možnostih izpopolnjevanja, ki jih imajo zaporniki, knjižnica, glasbena soba, rekreacija, razni tečaji in izobraževanja, med katerimi je posebej popularen tečaj kuhanja.

»To je v bistvu samski dom, ne pa zapor,« reče.

Vprašam, koliko udeležencev delavnice pričakuje. Pravi, da ne ve. Da je običajno tako, da se jih več prijavi, kot jih na koncu res pride. Da je istočasno tudi prenos neke nogometne tekme. Greva mimo asfaltnega igrišča za rokomet, ograjenega z visoko žičnato ograjo. Kakih 30 zapornikov hodi v krogu. Nekateri sopihajoče počasi, drugi hitrih korakov. Nihče ne teče. Par jih stoji v kotu in se pomenkuje. Oblečeni so vsakdanje, v trenirke ali kavbojke. Nenavaden občutek imam, čeprav se za naju sploh ne zmenijo. Srce mi divje utripa, noge so neodločne, koraki se lomijo, kot da stopam po črepinjah. Vse skupaj izgleda precej normalno, nič kaj kot v ameriških filmih. Če ne bi bilo žice, bi pomislila, da sem priča skupini starejših pri kolektivni telovadbi, tako pa ...

Ujamem se, da si ne upam z nikomer srečati iz oči v oči, izjema je le doktor Petek. Občutek sramu, ker prihajam od zunaj? Ker sem ženska? Ker mi na čelu piše SVOBODA? Dolg pust hodnik, ena od učilnic.

Nikogar. Z dr. Petkom čakava pet minut, deset. Nikogar. Potem se pojavita dva in čez pet minut še en. Trije od 34 prijavljenih?

»Tako je to v zaporu, prisiliti jih ne moremo in vedno se nekaj dogaja, aktivnosti se pogosto tudi prekrivajo. Žal mi je,« reče doktor Petek. Mi odleže. Raje delam s par ljudmi kot z množico, čeprav ima tudi delo ena na ena svoje velike pasti. Na vsak način bi si želela izogniti intimizaciji z zaporniki, kar pa je v maloštevilnih skupinah praktično nemogoče.

Trije zaporniki so se posedli narazen, noben ni sedel spredaj. Precejšnja distanca med njimi in mano mi ustreza. Ustvarja občutek, da govorim praznim stolom pred sabo, kar mi vrača samozavest. Petek sedi ob strani, nezainteresiran za dogajanje ves čas čečka po svoji beležki. Če bo vse okej, me bo v prihodnje z delavničarji pustil samo, tako mi je najavil takoj ob mojem prihodu.

Kratke predstavitve trojice, ki naj jih vključim in aktiviram. Prvi se predstavi kot Panfi. Ima okrog 50 let, precej okrogel je in zgovoren. Nemudoma je jasno, da išče žrtev, ki bi mu prisluhnila. Izvem, da so danes za kosilo imeli pohanega piščanca, pire krompir, zelenjavno juho, sladico. Da je v zaporu težko ne rediti se, četudi redno hodi na rekreacijo. Da v zaporu izjemno dobro kuhajo (se ob tej izjavi preostala dva lahko nasmehneta ali se mi le zdi?). Drugemu je ime Fil (ali Phil?), je bolj zadržane sorte in najstarejši med njimi. Dolga bela brada, delna pleša, preostanek las spet z gumico v repek, oprezne, izbrane in premišljene kretnje in besede, velika siva kolobarja pod očmi.

Tretji, najmlajši, jih mora imeti kakih 40 ali kako leto čez. Dionej. Kakšno ime! Še nikoli nisem slišala, da bi kdo imel tako ime. Sedi nemirno, noge stegnjene čez sosednji stol, potem spet prekrižane, potem spet na stolu, kot da so mu na poti, medtem ves čas obrnjen stran, pogled usmerjen skozi okno s spuščnimi senčili. Za žaluzijami je viden ozek prehod z zidom, nad zidom rob modrega neba. Dionej v rednih razmakih vleče vase žnoder. Tik uživalca mamil? Skozi nos porrkati vase vse, kar ga obdaja, recimo tisti zid in tisto malo neba na drugi strani žaluzije.

Govorim o sebi, o svojih pogledih na literaturo, kaj literatura zame je, kaj počnem in kaj me osebno zanima. Nervozno, z nekim neznanim mi notranjim odporom, preberem par odlomkov iz romana. Dobe-sedno voham, vidim in slišim lastno nervozo, kar me dela le še bolj nervozno. K sreči Panfi kmalu prekine moj monolog z vprašanjem. Potem se kakih 20 minut pogovarjava o tem, zakaj glavna junakinja mojega romana na koncu stori samomor. Panfi pravi, da je to zelo težka tema, še posebej za tako mlado pisateljico. Da je nekaj podobnega poskušal Goethe s svojim Wertherjem. Sem presenečena, da pozna Goethejev roman.

Vprašam, kaj berejo, ali sploh imajo knjige v zapo-ru. Ob tem vprašanju prevzame besedo dr. Petek in mi razloži, da je njihova zaporniška knjižnica precej dobro založena s klasiki, manj s sodobno literaturo. Da pa seveda malo zapornikov bere. Panfi, ki občasno dela v knjižnici, je tu izjema. Ob tem Panfi vzdihne, kaj bi dal za novejša romane, o katerih prebira le

v kritikah po časopisih. Vprašam, kako je s spletom. Ta je prepovedan, zaporniki nimajo dostopa do spleta, pravi Panfi. Fil pravi, da ima to tudi prednosti, da se lahko posvetiš samemu sebi, imaš red. Če bi imeli dostop do spleta, bi zaporniki nenehno viseli na družabnih omrežjih.

Dr. Petek napove, da bo ura kmalu končana in da se morajo zaporniki vrniti. V naglici jih še vprašam, ali kdo od njih piše. Ne dobim nobenega odgovora, še zgovorni Panfi molči. Vprašam, ali bi hoteli do konca tedna napisati vsaj eno zgodbo, ne daljšo od dveh strani, jih dati dr. Petku, da mi jih pošlje. Petek prikima.

Panfi vpraša po temi, o kateri naj pišejo. Čeprav bi ga morala pričakovati, me vprašanje malo preseleti. »Vojna. Pišite o vojni,« rečem. Mi je v istem trenutku, ko izrekam besedo »vojna«, že žal. Sama bi izbrala zagotovo kaj tretjega, tako pa sem poslušala Kafko, kar se mi v danem trenutku zazdi usodna napaka. A nazaj več ne morem.

V zadregi pogledam Petka, ki izgleda povsem ravnodušen. Zdi se, da nobenemu od trojice dana tema ne predstavlja težav.

»Okej,« pomislim, »mogoče sem preveč občutljiva. Lahko bi jim dala tudi kaj bolj nevtralnega, recimo teme, kot je ekologija ali prihodnost ali sanje. Tako pa ...«

Na vrata potrka čuvaj, trojica nemudoma vstane, se poslovijo in izgine. Petek me pospremi do izhoda. Pravi, da se lahko zgodi, da se bo skupini še kdo pri-

družil, čeprav naj ne bom razočarana, če ostanem pri treh. Prikimam.

Rokometno igrišče je prazno. Zmrazi me. To ni več znanilec jeseni, mehak, še vedno topel veter, ki pa v sebi že nosi svežo ostrino hladnejših dni, ki so pred nami, marveč brutalno hladen vonj po zimi.

Moške vidim, ki visijo na okenskih rešetkah bližnje stavbe. Petek to opazi.

»To je oddelek z enoposteljnimi sobami, pravi luksuz,« se zasmeji.

Posloviva se pri vratarju, kjer spet prevzamem nahrbtnik, računalnik in telefon.

Odhajam, olajšana in osvobojena. Svetlo je še, a kljub temu se v trenutku, ko se na vrhu hriba ozrem navzdol proti zaporu, že prižgejo ulične svetilke. Osvetljen in od daleč izgleda zapor veliko manj srhljiv kot poprej, ko sem prihajala. Bolj samski dom kot zapor, si ponovim Petkove besede.

Ko v centru Ljubljane spet stopim z avtobusa, je že trda noč.

8. september

Opazujem banani na kuhinjski mizi. Kafka ju je prinesel perfektno zlati, a že so se pojavile sivkasto rjave pike. Zaznavam lahen, skorajda neopazen vonj po sadju in še nečem. Najbrž po kemikalijah, s katerimi banane poškropijo, preden jih še zelene zavijejo v posebno folijo in natovorijo na prekoceanske ladje. Plujemo, jaz in kuhinjska miza, stoli in strop